

A Rozsnyói Bányászati Múzeum története*

KOVÁCS ÁGNES

A 19–20. század fordulóján szerte az *Osztrák-Magyar Monarchia* országaiban a kulturális élet pezsgése volt tapasztalható. Egyre-másra jelentek meg a különféle napi- és hetilapok, magazinok, újabb és újabb kulturális egyletek alakultak, amelyek fórumot biztosítottak a művelődési és a szellemi élet ügye felől gondolkodók népes táborának. A 19. századra tehető a közmúzeumok létesítése is, amelyeknek mintái főként *Franciaországból* kerültek át *Kelet-Európába*. A múzeumok alapítását fontolgatók elsősorban a főnemesség és az irányító politikai elit soraiból kerültek ki. A budapesti *Magyar Nemzeti Múzeum* már 1802-ben, a prágai *Nemzeti Múzeum* pedig 1818-ban létrejött. A vidéki lakosság életében nagyobb szerepet játszottak azonban a regionális múzeumok, amelyek általános képet nyújtottak a térség történelméről, ezért inkább honismereti múzeumokként illethetnénk őket. Természetesen a regionális intézmények is a vidéki nemesség anyagi hozzájárulásával létesülhettek, de ehhez nagyban hozzájárult a művelt középosztály vékony rétege, főként a tanítók és a középiskolai tanárok. Az úttörőmunkát elsősorban ők végezték, hiszen közülük kerültek ki azok, akik nyilvánosan is szorgalmazták a múzeumok alapítását, múzeumi egyesületeket hoztak létre, gyűjtéseket szerveztek, és hangyszorgalommal feldolgozták az összegyűlt anyagot.

---

* Előadásként elhangzott 2004. december 17-én *Putnokon*, a *Gömöri Múzeum* által rendezett *Putnoki Múzeumi Napon*. (A tanulmány az előadás szerkesztett változata.)

Rendkívül fontos szerepet töltöttek be a már említett múzeumi egyesületek, mert egy-egy múzeum létrejöttét általában e civil szervezetek pár éves működése előzte meg. Feladatuk volt az anyagiak megszerzése a megyei, a kerületi és a helyi előjáróságtól, a gyűjtőmunka megszervezése, ajándékozók keresése, továbbá minden olyan előkészítő munka irányítása és lebonyolítása, amely egy múzeum alapítását és megnyitását megelőzte.

S most ezek után térjünk át *Rozsnyóra*, és vegyük sorra az egyes eseményeket. A város környékéről a múzeumról szóló első említés 1857-re tehető, amikor a krasznahorkai vár akkori gazdája, *Andrássy György gróf* lehetővé tette a nyilvánosság számára, hogy láthassák a vár 1850 óta lakatlan helyiségeit. Arról már nincs híradás, hogy ez csak egyszeri eset volt-e, vagy követték továbbiak is. Annyi azonban bizonyos, hogy *gróf Andrássy György* fia, *Dénes* 1882-ben megnyitotta a *Vármúzeumot*, s ugyanő hozta létre az első képtárat *Krasznahorkaváralján* 1908–1909-ben. Mindezek, valamint egy mauzóleum építése mellett *Andrássy Dénes* lelkes támogatója volt a környék múzeumügyének. Többek között a rozsnyói múzeum megalapításához is anyagiakkal járult hozzá.

2002 februárjában ünnepelte fennállásának 100. évfordulóját a *Rozsnyói Bányászati Múzeum*, amely két intézmény, a *Rozsnyói Bányászati és Kohászati*, valamint a *Városi Múzeum* összevonásából alakult ki. Tartalmában gyarapodva, formájában és jellegében is módosulva fokozatos fejlődésen ment keresztül, de a történelem viharai miatt olykor az elkerülhetetlen pusztulásban is része volt. Ha végigtekintünk történetén, láthatjuk, hogy többször is a megsemmisülés veszélye fenyegette, de valahányszor sikerült túljutnia a mélypontra.

A múzeum históriája 1902-ben kezdődött, amikor *Rozsnyón* tartotta rendszeres évi gyűlését az *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Borsod-Gömöri Osztálya*. Ezen az összejövetelen megbízták *Eisele Gusztáv* bányamérnököt *Borsod és Gömör vármegyék bányászati és kohászati monográfiájának* megírásával. Ekkor merült fel benne egy specializált bányászati múzeum alapításának a terve. Merész ötletét a *Sajó-Vidék* c. lap

1902. május 29-i számában közzé is tette „*Jámbor szándék egy gömörmezei bányászati muzeum létesítése iránt*” címmel.

Az írást követően *Andrássy Franciska* grófné nemes gesztusa révén – aki 8.000 koronával járult hozzá az ásványtani gyűjtemény kialakításához – megtörtént az első lépés a múzeum alapítása felé. Majd *gróf Andrássy Dénes* 10.000 aranykoronával toltotta meg neje ajándékát, s ugyanő további 14.000 aranykoronát adományozott a különféle előkészítő munkálatokra. Ezek után *Eisele* remélte, hogy szándéka mások részéről is támogatásra talál. Az *OMBKE Borsod-Gömöri Osztálya*, valamint a város támogatására lehetett elsősorban számítani, ami nem is maradt el. Az előbb megnevezett szervezet 1904. március 9-i ülésén örömmel állapíthatta meg, hogy *Rozsnyó* város tanácsa 1903/387. számú határozatával a ferencesrendi menedékhely és a *Ghyczy* család háza között levő 384 négyzetméter alapterületű telket adományozta a múzeum létesítéséhez, amely a célnak mindenben megfelelt.

Az épület terveit és költségvetését *Müller Sándor* mérnök, az akkori *rákosi bánya* igazgatója készítette el. A dokumentumokat az *OMBKE Borsod-Gömöri Osztálya* 1905-ben elfogadta.

A kivitelezést pályázat útján *Ott József* budapesti építész nyerte el, aki a munkálatokat 1905 tavaszán kezdte meg és ugyanazon év októberében be is fejezte. Az építkezés teljes költsége 36.361,20 koronára rúgott. A romantika stílusjegyeit magán viselő múzeumépület a jelenlegi *Šafárik utca 43.* szám alatt található.

Az ígéretes kezdet után a folytatás mintha csak egy jelenkori forгатókönyv szerint történt volna. A sietős ütemben lebonyolított építkezés számos kívánnivalót hagyott maga után: a tető beázott, a padló megsüllyedt és penészedett. A hibákat csak az átadás után vették észre, de *Ott Józsefet* már nem tudták a javításra kötelezni. Így hát minden maradt a régiben, az épület tovább romlott, és kongott az ürességtől. Végre 1909-ben a *rozsnyói Lipták & Juhász* cég megjavította a tetőt, ám ugyanazon év őszén a helyreállított épületben múzeum helyett bányászati iskolát rendeztek be. Ezzel a döntéssel természetesen az *OMBKE Borsod-Gömöri Osztálya* nem értett egyet, amiért a városhoz fordult a segítség reményében. *Rozsnyó* helyhatósága támogatásáról bizto-

sította az osztályt, ígéretét 3.000 koronával alá is támasztotta, de azzal a két feltétellel, hogy az *OMBKE* a várost az épület tulajdonosaként ismeri el, illetve az alapító *Andrássy Franciska* grófné neve mellé a város nevét is hozzáveszik. Az egyesület a következő ülésén természetesen elfogadta a feltételeket. 1912-ben a *Rozsnyói Bányászati és Kohászati Múzeum* szakmai témájú tárlatával végre megnyithatta kapuit a nagyközönség előtt. Hozzá kell tennünk azonban, hogy *Andrássy Dénes* ismét behatóan segítette az ügyet: az ásványtani gyűjteménynek 12.000 koronát juttatott, valamint különféle ásványokat tartalmazó vitrineket ajándékozott. A városon kívül még említésre méltó a *Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt.* és a *Borsodi Bányász Egyesület* anyagi támogatása.

A régi múzeumépület központi része napjainkban.

Tíz évig tartott tehát az út az első gondolat kipattanásától a cél megvalósításáig. Az eszme szülőatyja, *Eisele Gusztáv* azonban a tárlat megnyitását már nem érthette meg, mert 1911-ben elhunyt.

A múzeum ezután csak 1918-ig működhetett zavartalanul. Ettől kezdve tíz éven át, egészen 1938-ig, az intézménynek ismét hányatott sors jutott osztályrészül. Előbb katonai szállást, 1919-től kézműves tanonciskolát, majd a *Matica Slovenská* könyvtárát, a harmincas években pedig városi közkönyvtárat helyeztek el falai között. A múzeum 1938-ban vehette ismét birtokba az épületet.

Itt egy rövid kitérőre megszakítjuk a *Rozsnyói Bányászati és Kohászati Múzeum* történetének a leírását, mert további fejlődéséhez feltétlenül ismernünk kell egy másik intézmény, a *Városi Múzeum* történetét is. A jelenlegi *Rozsnyói Bányászati Múzeum* formájához, tartalmához, küldetéséhez és nevéhez ugyanis ez is jelentősen hozzájárult. Alapításának gondolata 1907-ben fogalmazódott meg a *Rozsnyói Kultúregylet* céljai között. A *Városi Múzeum* végül 1912-ben nyitotta meg első kiállítását, amelyben nagy szerepet játszott többek között *Réz László*, a *Rozsnyói Kultúregylet* megalakítója. A múzeum vezetésével *dr. Hazslinszky Rezsőt*, az ág. ev. főgimnázium professzorát bízták meg. Az ő áldozatos gyűjtőmunkájának és a polgárok ajándékozásainak köszönhetően gazdag múzeumi anyagot állíthatott össze. Ennek alapját értékes történelmi dokumentumok, főleg céhlevelek és céhtáblák, valamint a tehetősebb rozsnyói kézművesek által adományozott iparművészeti és használati tárgyak alkották. A *Városi Múzeum* számára a *Városházán* biztosítottak helyiségeket. Az ígéretes kezdet és a lendületes gyarapodás azonban 1914-ben abamaradt. *Hazslinszky Rezső* váratlan halála, az első világháború, majd az *Osztrák-Magyar Monarchia* szétesését követő események miatt a múzeumi tevékenységet is felfüggesztették. A cseh-szlovák állam hatósága a kultúregylet működését betiltotta, és a muzeális anyag is gondnok nélkül maradt. A *Városi Múzeum* tevékenysége csupán 1924-ben indulhatott meg újra. Ekkor a kultúregylet *Tichy Kálmánt*, a neves képzőművészt, történészt és etnográfust választotta az igazgatói posztra.

A múzeum helyiségeit azonban szabaddá kellett tenni a városi rendőrőrs számára, ezért a gyűjtemény a *Berzétei utcán* levő egykori *Markó-féle bőrgyár* (ma *Šafárik utca 31.*) kicsi, sötét alagsori helyiségébe került, ahol nem volt mód kiállítás rendezé-

sére. Az új igazgató a kényszerszünet alatt a tárgyak osztályozásával, katalogizálásával és bejegyzésével foglalkozott. Mindezek mellett pedig kutatómunkát is végzett nem csak *Rozsnyón*, hanem egész *Gömörben*. Tanulmányozta és leírta a helyi pásztorokodást, a halászatot és a híres gömori fazekasságot. Az ő érdeme, hogy a következő években megszorodtak a begyűjtött tárgyak, mindenekelőtt a néprajzi vonatkozásúak. Mint képzőművész és festő, kihasználta tehetségét, és lerajzolta az egyedi épületeket, a népi építészet megjelenési formáit és a gömori temetők faragott fejfáit.

A *Városi Múzeum* ügyében csak 1930-ban történt előrelépés, amikor a *Rozsnyói Kultúregylet* a premontrei szerzetesrend épületében négy helyiséget bérelt ki a múzeum számára. A város is érdeklődni kezdett iránta, amiben nagy szerepe volt az akkori polgármesternek, *Róth Ernőnek*. A helyi hatóság ezentúl anyagiilag is támogatta az intézményt, valamint szerény fizetésben részesítette igazgatóját. A gyűjteményből rendezett kiállítást ténylegesen csak 1932-ben mutathatták be a közönségnek.

Hét év nyugalmi időszak után a múzeumnak ismét problémái támadtak. 1938-ban a bérelt helyiségeket az eredeti tulajdonos visszakapta, ezért onnan a múzeumi anyagot ki kellett költöztetni, és az a város határozata értelmében átkerült a *Bányászati és Kohászati Múzeum* épületébe.

S most kanyarodjunk ismét vissza a *Bányászati és Kohászati Múzeumhoz*, mivel ettől az időponttól kezdve a két intézmény sorsa és fejlődése szorosan összefügg egymással. A város felkínálta a lehetőséget, hogy amennyiben a tulajdonos, tehát az *OMBKE Borsod-Gömöri Osztálya* ellenszolgáltatás nélkül átengedi a múzeum épületét és a gyűjteményi anyagot a városnak, akkor gondoskodik az épület karbantartásáról és az állandó kiállítás elkészítéséről. A szerződést aláírták, s az ettől kezdve egy intézménynek tekinthető objektum új nevet is kapott: *Rozsnyói Bányászati-Kohászati és Városi Múzeum*. Az 1943 augusztusában megnyitott kiállítás azonban csak 1944 novemberéig volt látható, mert a háború miatt ekkor már a múzeumra is nehéz idők köszöntöttek. A harcok következtében az épület megrongálódott 1945-ben, emiatt eredeti funkcióját nem teljesíthette. A gyűjte-

ményben is nagy kár keletkezett. Az anyag legértékesebb részét ugyan sikerült elrejtetni a háború elől, de a német katonák a városon átvonulva elvitték a néprajzi kollekció egészét, valamint tönkretették az értékes középkori városi és céhleveleket. Ugyanerre a sorsra jutott *Rozsnyó* szülöttének, *Pákh Albertnek*, a neves humoristának és szerkesztőnek a hagyatéka is.

1945-ben *Demko László*, a rozsnyói gimnázium tanára lett az újonnan megbízott igazgató. Szaktudás hiányában azonban nem volt képes megbírkózni a rá hárult feladattal, ezért elődje, *Tichy Kálmán* segítségét kérte. *Demkót* még két igazgató követte, s azután a nyugalmi időszaknak vége szakadt.

1950-ben a *Gömöri Vasércbánya* diákotthont és tanonciskolát létesített a múzeum épületében. A gyűjtemény biztonságos elszállítását is a vasércbányának kellett lebonyolítania. Sajnos a munkások és a tanulók szakszerűtlenül bántak a tárgyakkal, és azokat a betléri kastélyparkban, a szabad ég alatt helyezték el. Nem akadt senki, aki az értékes anyagot átvegye, és így jóideig az időjárási viszonyoknak és a járókelők kénye-kedvének volt kitéve. Végül a már jelentős mértékben károsodott és szétlopkodott tárgyegyüttest a kastély gazdasági épületében raktározta el.

Miután a bányászati tanonciskola a múzeum épületéből kiköltözött, három helyiség felszabadult. 1952 novemberében a hányatott sorsú gyűjtemény visszakerült ide, abban a reményben, hogy az intézmény folytathatja munkáját. Ez azonban nem így történt, mert a *Jednota Szövetkezet* foglalta el az épületet, és ott raktárat rendezett be. A múzeum megmaradt állománya ismét elvándorolt a betléri kastély erre a célra kiürített részébe.

A szomorú kálvária végül 1955. augusztus 15-én fejeződött be. A rozsnyói *HNB Tanácsa* kötelezte a *Jednota Szövetkezetet*, hogy sürgősen hagyja el a múzeumi ingatlant. Ezután megkezdődött a károk felmérése, a hiányok pótlása, valamint az épület javítása.

Az ünnepélyes megnyitóra 1956. május 13-án került sor, amelyen az akkori igazgató, *Arany Adalbert László* (aki 2004 novemberében lett volna 95 éves) mondott beszédet. A bemutatott anyag nagy részét hazai tárgyak alkották. A kiállításához számos értékes kollekcióval járult hozzá a *Selmecbányai Bányászati Mú-*

zeum és a kassai *Kelet-Szlovákiai Múzeum*. A rozsnyói tanonciskolák több bányagép-modellt, a *Gömöri Vasércbányák* pedig különféle bányászati gépeket, műszereket, térképeket ajándékoztak a tárlathoz. Kitartó akarattal sikerült tehát elérni, hogy az akkor *Rozsnyói Járási Múzeumnak* elnevezett intézmény bányászati-kohászati témájú kiállítását a történelmi épületben megújíthatta. A múzeum mellett honismereti kör is tevékenykedett, amelynek bányászati, barlangászati, régészeti, néprajzi, botanikai és turisztikai szekcióiban mintegy 150 önkéntes dolgozott.

1958. március 1-től *Labancz István* lett az igazgató. Kezdetben csupán két fő volt az alkalmazottak száma, maga a vezető és egy takarítónő, aki az előbbi távollétében a látogatókat is kalauzolta. Ezért 1958 első félévében kiépítették a munkatársi bázist, amit a már meglévő honismereti kör szekcióiban tevékenykedő személyekből toboroztak. Így a 11 csoportból és alcsoportból 6 szakosztályt hoztak létre: a bányatechnikait, a néprajzit, a barlangászati, a régészetit, a botanikait és a turisztikait.

Említésre méltó, hogy az 1959 és 1979 közötti években a múzeum keretében egy önkéntes barlangászcsoporthoz is tevékenykedett. A hétvégéken folytatott kutatómunkájuknak köszönhetően értékes karsztképződményeket és barlangokat (többek között a *gombaszög*it és a *berzéteit*) fedeztek fel nem csak a gömöri részekben, hanem a *Szádelői-völgyben* is. Legnagyobb sikerüknek mégis a várhosszúréti *Buzgó-barlang* feltárását tartják, amelyre 1964-ben bukkantak. Itt található az a 36 m magas sztalagmit, amely sokáig *Európa* legmagasabb cseppkőoszlopának számított.

A múzeum életében fontos határkő az 1959. év. A *Városi Nemzeti Tanács* az épület mellett álló valamikori árvaházat az intézménynek juttatta. Az új részben egyebek mellett kiállítótermet és raktárat rendeztek be. Ezen kívül a város vezetése a depozitumban helyezte el a volt *Városi Múzeum* és a *Bányászati-Kohászati Múzeum* gyűjteményeit, valamint a nevezetes *Attila halála* című festményt, 550 szakkönyv társaságában.

1960–1975 között jelentős mértékben fejlődött a dokumentációs tevékenység, a gyűjtő- és a kutatómunka. A kiállítási anyagot kiegészítették és fejlesztették. 1962-ben a *Kerületi Múzeumi Tanács* határozata nyomán új töltetet kapott a múzeum tevékeny-

sége: a jövőben a dokumentációra kell fektetni a hangsúlyt. Feladatául tűzték ki a bányászat és a kohászat történetének feltérképezését a rozsnói járásban, a feudalizmus- és kapitalizmus-kori kézművesség történetének feldolgozását, valamint a munkásmozgalom emlékeinek gyűjtését Gömör északi részén, s végül a *Szlovák Karszt* természeti szépségeinek számbavételét. Ezzel összefüggésben 1965 tavaszán megkezdték az új bányászati-kohászati kiállítás létrehozását, amelynek célja az volt, hogy dokumentálja a két iparág történelmi fejlődését a felső-gömöri részen. Az állandó tárlat 1967. június 27-én került megnyitásra, miközben névváltozás is történt. Az intézményt *Rozsnói Járási Múzeumról* a ma is használatban levő *Rozsnói Bányászati Múzeumra* „keresztelték”.

1967-ben, illetve a tatarozási munkálatok után 1975-ben új épülettel gazdagodott a múzeum: tulajdonába került a krasznahorkai *Andrássy-képtár*, amit központi raktárként hasznosíthatott. A gyűjtemény nagy részét az ingatlan pincéjébe telepítették át. 1977-ben végleg megoldódni látszott az állandó helyhiány-probléma: a múzeumnak utalták ki a már említett valamikori *Markó bőrgyár* épületét is. Benne kapott otthont a 20. századi gyűjtemény, és ide költözött az igazgatóság is.

Hamarosan azonban újabb gondok merültek fel. A krasznahorkai képtár pincéje alkalmatlannak bizonyult a gyűjteményi anyag tárolására, mivel talajvíz szivárgott a helyiségekbe, és a levegő nedvességtartalma is a megengedett határérték fölött volt. Ezért a múzeum kérte a várost, hogy amennyiben lehetséges, bocsásson rendelkezésére egy újabb ingatlant. Abban bíztak, hogy *Rozsnó* központjában akad alkalmas hely, ahol az intézmény jobban felhívhatja magára a járókelők figyelmét. Reményeik azonban hamarosan szertefoszlottak. Bár a *Bányászok terein*, vagyis a főtéren a rendelkezésükre bocsátották az egykori *Vajner-házat*, de ez mégsem jelentett megoldást. Az épület szabálytalan belső kialakítása miatt ugyanis nem nyílt lehetőség tárlatok rendezésére. Így hát raktárat alakítottak ki benne, ide költöztették a nedves képtári pincében őrzött tárgyak jelentős hányadát.

Jelenleg a múzeum hét épülettel rendelkezik. A *Šafárik utca 31.* szám alatt található az igazgatóság. A felső szinten történelmi állandó kiállítás látható, amely 1999-ben készült el. E tárlatjellegű bemutatóraktár vagy látványtár olyan megoldás, amely a múzeum néprajzi és történelmi gyűjteményének a nagy részét tartalmazza, több mint 4.000 darabot. A *Šafárik utca 41.* alatt tekinthető meg a bányászati-kohászati állandó kiállítás, amely 1995-től fogadja a látogatókat. A mellette álló, 43. számú épületben a természettudományi bemutatót tekinthetjük meg, amely a *Gömör-Tornai Karszt*, (mai nevén a *Szlovák Karszt*) növény- és állatvilágát jeleníti meg. Itt kapott otthont a gazdag ásványtani gyűjtemény is. Mindkettőt 1981-ben nyitották meg, illetve 1994-ben bővítették. Ez utóbbi épület mögött 1980-ban a föld alatti pincehelyiségekből imitált bányát alakítottak ki, amely 1982-től fogadja a látogatókat. A múzeumi kertben, a hatalmas szomorúfűz ágai alatt különös hangulatot keltenek az ott elhelyezett különféle öntöttvas keresztek és síremlékek.

A *Bányászok tere 25.* szám alatt található a *Képzőművészeti Kiállítóterem*, amely 1979 óta tartozik a múzeumhoz. Három helyiségének köszönhetően gyakrabban, mint havi rendszerességgel váltakoznak itt a különféle, elsősorban képzőművészeti kiállítások. S végül hasonló objektum a krasznahorkaváraljai *Andrássy-képtár*, amelynek falain a 18–19. századi portréfestészetből láthatunk ízelítőt. Itt tekinthető meg *Paczka Ferenc Attila halála* című monumentális olajfestménye is. Megjegyzendő, hogy ez az épület fennállása, tehát 1909 óta (néhány évtől eltekintve) mindig képtárként működött.

A hadtörténeti gyűjtemény szintén 1979-től épült ki a rendkívül gazdag saját anyagból. A múzeum fotóarchívuma 1961-től gyűjti a negatívokat. A kezdeti 800-ról mára már több mint 21 000 darabra növelte anyagát.

1978-ban megalakították a filmes dokumentáció részleget, amelynek közreműködésével 1982-től mintegy 24 dokumentumfilmet forgattak a járásban.

A múzeum 1991-től a *Szlovák Kulturális Minisztériumhoz* tartozott, majd 1993-ban átvette a *Kassa Megyei Önkormányzat*. Jelenleg 16 munkatársa van.

Felhasznált irodalom

- LABANCZ, Štefan (szerk.): *70 rokov Banického Múzea v Rožňave*. (A Rozsnyói Bányászati Múzeum 70 éve). Vydavateľstvo osveta, 1973.
- HERÉNYI, Ladislav: Z histórie Banícko-hutníckeho a Mestského múzea (A Bányászati-kohászati és Városi Múzeum történetéből). = *Múzejné noviny*, 1990. május.
- Banické múzeum. = Tajták, Ladislav (szerk.): *Dejiny Rožňavy 2*. Východoslovenské vydavateľstvo Košice, 1978. 349–354. old.
- Múzeum. = U. o., 197–199. old.
- CSOBÁDI, Jozef: Rozvoj múzejníctva v okrese Rožňava (A muzeológia fejlődése a Rozsnyói járásban). = *Zborník Banického Múzea v Rožňave II*. 1985, 5–23. o.

